

LAQMIIJET F'GHAWDEX FIS-SEKLU DSATAX

Franco Masini

Dan l-istudju huwa bbażat fuq dokument li jiena ghandi li nkiteb f'nofs is-seklu dsatax. Id-dokument jikkonsisti fi ktejjeb manuskritta ta' 54 paġna intitolat "Memorie sul Gozo". Dan id-dokument li l-awtur tieghu mhux magħruf kien fost il-karti u dokumenti miġbura mill-papa tiegħi, l-Avukat Francesco Masini (1894-1962). Ma nafx kif dan id-dokument fl-imkien ma' oħrajn ġie akkwistat mill-papa tiegħi.

Il-manuskritt huwa miktub b'kalligrafija ċara u li tiftiehem tajjeb. Jidher li ġie miktub fuq perjodu ta' xi ftit snin u ma jidherx li kien miktub biex jiġi publikat. Aktarx kien intiż biex iservi bħala noti għall-awtur li jidher li kellu ħafna interessi peress illi f'xi każi daħal f'ċerti dettalji li jindikaw li kellu għall-qalbu l-biedja, l-istorja, l-istatistika eċċ. Jidher li miktub minn persuna li ma kinitx midhla sewwa ta' Ghawdex u kienet qed issegwi kull opportunità biex titgħallim kemm tista' fuq il-gżira Ghawdxija. Il-konkluzjoni li wasalt għaliha jien hija li dan l-awtur kien persuna kolta, possibilment xi impjegat pjuttost għoli fis-servizz pubbliku li kien trasferit għal

Ghawdex u beda ftit ftit jiskopri din il-gżira u l-poplu tagħha. Jekk din l-interpretazzjoni tiegħi hija korretta nista' nasal biex nagħti anke l-isem ta' min kitbu. Dan huwa ċertu Gio Francesco Fenech li kien registratur tal-Qrati ta' Ghawdex f'nofs is-seklu dsatax. Ir-raġuni għaliex wasalt għal dan l-isem huwa minħabba riferenzi li sibt fil-kollezzjoni tad-dokumenti oħra li jiffurmaw il-kollezzjoni tal-papa. Difatti dawn id-dokumenti huma kollha bil-kalligrafija tal-manuskritt li qed nikkwota minnu u marbuta mal-igi jew mal-qrati. Hemm certi mudelli ta' formuli legali fejn inizzel ismu bhala *Registratore*. Minn dak li sibt fil-manuskritt li qed nikteb fuqu jidher li originalment dan Fenech kien minn Bormla u Ghawdex kien joqghod ir-Rabat fi Triq Palma. Iżda dan kollu huwa deduzzjoni tiegħi u m'għandix provi diretti.

GHAWDEX F'NOFS IS-SEKLU DSATAX

L-isfond ta' dan l-istudju huwa l-gżira ta' Ghawdex ta' mija u ħamsin sena ilu. Dak iż-żmien kien wiehed fejn il-ħajja Ghawdxija kienet waħda prinċipalment agrikola. Anke fejn kien hemm xi ħjiel ta' industrija primittiva bħal ngħidu aħna dik tal-qoton, kienet waħda bażata fuq il-biedja. Għaldaqstant kien hawn ċertu faqar u l-ħajja kienet waħda sempliċi. Kien hawn illitteriżmu kbir għax l-iskejjel kienu għadhom ma bdewx jinfirxu. Mill-lat ekkleżjastiku Ghawdex kien għadu mhux maqtugh għalih bħala djoċesi u għaldaqstant kien għadu jiddependi mill-knisja f'Malta.

Dana kollu kellu effett fuq il-laqmijiet. Minħabba li ftit li xejn kien hawn min jaf jikteb u jaqra l-kunjomijiet tista' tghid għal poplu kienu jiġu sostitwiti b'laqmijiet li kienu jintirtu tista' tghid minn generazzjoni għall-oħra. Dana nista' ngħidu jien li xi laqmijiet li se nagħti lista tagħhom iktar 'il quddiem għadhom jeżistu sal-lum. Nagħti eżempju. Jekk kunjomok huwa Borg li bħalu hawn ħafna kien ikun diffiċli biex jidentifikaw, speċjalment fi sfond ta' illitteriżmu qawwi. Iżda jekk ngħidu aħna ikollok laqam dan ikun tal-familja tiegħek biss u jiddistingwix mill-Borgijiet l-oħra kollha. Dan ta' min iżommu f'moħħu meta jsir xi studju jew analiżi tal-laqmijiet kemm f'Ghawdex kif ukoll f'Malta. Hemm ukoll l-element tal-post ta' min iġorr il-laqam. F'Ghawdex tas-seklu dsatax kien hawn ftit li xejn tixrid tanies. Generalment il-familji kienu jibqgħu jgħixu dejjem fl-istess raħal. Ftit issib każi fejn wiehed kien jizzewweġ barra mir-raħal tiegħu. Għalhekk kien jiġri li laqam jibqa mwaħħal ma' raħal wiehed, kif fil-fatt anke kunjomijiet kienu kważi jidentifikawlek l-origini ta' familtek. Irrid ngħid li l-istudju li għamilt tal-laqmijiet li nagħti lista tagħhom hawn ma hu xejn xjentifiku. Il-baži tiegħu huwa sempliċement kif sibthom fil-manuskritt. Dan ifisser illi n-nies imsemmija jidhru f'kuntest ta' grajjiet, episodji jew minħabba xi sengħa li jkunu jwettqu. Per eżempju hemm lista ta' nutari li kienu jeżerċitaw il-professjoni tagħhom fl-1859. Kollha għandhom il-laqam. Hemm lista ta' kappillani tal-parroċċi u lista oħra ta' kanonċi tal-Matriċi, illum Kattidral. Kważi kollha bil-laqam. Irrid fl-aħħar nett nagħmilha ċara li l-laqmijiet huma dawk ċitati fil-manuskritt

u bl-ebda mod ma tista¹
tinterpretahom li jindikaw xi
deskrizzjoni tal-persuna
kon ernata.

IL-LAQMIJET

li-lista litidher hawn taht hija ta'
laqmijiet ta¹ persuni li
jissemew ilkoll li sibt fil-
manuskritt. Kull ma ghamilt
huwa li hekk kif barthom mill-
manuskritt qassamthom fl-
ir ula li huma indikati li
ghalihom kienu jappartjenu.
Naturalment ittraskrivejthom
bil-Malti tal-lum peress li l-
manuskritt huwa bit-Taljan u l-
ortografija originali hija dik
Taljana.

IR-RAB AT

Gu eppi Briffa: **Ta' Bertu**
Kuntistabli Mikelan Cauchi:
Ta' Mawrizju
Dun Mikiel Buttigieg (iktar tard
l-ewwel Isqof ta' Ghawdex):
Ta' Smid jew Ta' Kenun
Dun Pietru u Dun Anton Pace:
Ta' Saguna
Dun Anton Cauchi (l-ewwel
kappillan ta' Ghajnsielem):
Ta - api
Dun Camillo Cassar: **Ta'**
anninu ta' Unfa
Dun Lorenzo Cutajar: **Ta' Zozzi**
Dun Frangisk Mercieca:
Pacikkar
Dun Mario Gauci: **Ta' ir ir**
Dun Lorenzo Calleja: **Tal-**
Man alena jew Ta -Camatur
Dun Frangisk Portelli: **Ta'**
Nann
Dun Frangisk Zammit: **Ta' Gafà**
jew Ta' Soppu
Dun Frangisk Schembri: **Tal-**
Murella jew Il-Murell
Dun Guzepp Cauchi: **Tal-**
Ma nier
Dun Guzepp Teuma: **Tal-**
Kalzrier

Dun Mikiel Sammut
(Provigarju): **Ta' Dunat**
Dun Frangisk Cauchi: **Ta'**
annlna ta' ebbiegh
Dun Salv Retalo: **Tat-To**
Dun Saver Mizzi: **Tas-Sur An**
Dun Tumas Pace: **Ta' otnl**
Dun u epp Tabone: **Tal-**
Kelba
Dun Lorenzo Calleja: **Ta' Belli**
Loreta Hili: **Tal-Qarghi**
Antonio Mizzi: **Ta' Pi lejqu**
Nutar Isidoro Xuereb: **Ta' Liena**
jew **Tal- atar**
Nutar u epp Grima: **Tar-**
Roggha
Nutar Gu epp Cremona: **Ta'**
Galla
Nutar Antonio Saliba: **Ta'**
Baskal tal-Ghajj
Nutar Antonio Portelli: **Ta -**
ohh
Nutar Nicolo' Tabone: **Pe i u**
Nutar Nicolo' Cauchi: **Ta'**
Sidoru jew Ta' Liena jew Ta'
oq oq
Nutar Angelo Retalo: **Ta'**
Pa ikk ta' Bronka
Nutar Giorgio Mallia: **Tat-Tabib**
i - kejken
Nutar Francesco Calleja: **Ta'**
ensu ta' Piju

IN-NADUR

Pawlu Cremona: **Ta' Sansun**
Anglu Velia: **Ta' Lipp jew Ta'**
Prama jew Ta' Fatti
Dun GioBatta Grech: **Tal-**
Iswed

IX-XAGHRA

Dun Saver Formosa: **Tal-**
Ma nier jew Tas-Sindku tax-
Xaghra
Dun Gu epp Hili: **Ta' Sebghu**
Dun u epp Xen: **Ta' ig ig**
ioMaria Attard: **Ta' Karestija**
Mikiel Said: **Ta' Gwann**
Pawlu Theuma: **Il-Fullalu**
u epp Portelli: **Kfirda**
Pa ikk Tabone: **Ta' andu**

Lorenzo Farrugia: **Wenzu l x-**
Xighan

Lorenzo Sultana: **ir-Ri jul**

IX-XEWKIJA

Francesco Busuttil Dalli: **Ta'**
Bartilmew
TA' SANNAT

Marija Zerafa: **Ta' Gej u**
Nikola Grima: **ii-Qabs**
Salvatore Buttigieg: **Ta' Borgja**

G AJSIELEM

u epp Galea: **Ta' Fula**
Salvatore Grima: **Ta' Trejsa**

L-G ASRI

Dun Francesco Borg: **Tal-Patri**
Francesco Farrugia: **Ta'**
Karmna

IL-QALA

Antonio Camilleri: **Ta' Sisa**
u epp Cefai: **Ta' Zulin**

L-G ARB

Tabib Lorenzo Cassar **Ta'**
andru
Marija Micallef: **Ta' Grejger**
Dun Salv Mizzi: **Ta' ensu ta'**
Natu

SAN LAWRENZ

Dun Mikiel Cassar: **Ta'**
Skjazza

I - EBBU

Salvu Camilleri: **Musrana**
Dun Lwi i Asciak: **Ta' Pixxit**